

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ НАУК І ПРАВА
ЦЕНТР СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ «POLITICUS»

**ШОСТА ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ**

**СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА:
ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ
МОБІЛІЗАЦІЇ РЕСУРСІВ**

23 квітня 2021 р.

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
(№ 11 від 29 квітня 2021 року)

Організаційний комітет конференції:

Наумкіна С. М. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Гедікова Н. П. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Долженков О. О. – доктор політичних наук, доцент, професор кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Музиченко Г. В. – доктор політичних наук, професор кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Ростецька С. І. – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Проноза І. І. – кандидат політичних наук, старший викладач кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів : матеріали Шостої Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 23 квітня 2021 року. Одеса : ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Центр соціально-політичних досліджень «Politicus», 2021. 68 с.

ISBN 978-966-992-541-1

УДК 321(477)(063)

Шелепова В. О.,
студентка I курсу історичного факультету
Запорізького національного університету

Вагіна О. М.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри політології
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ МОВНОГО ПИТАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Українське мовне питання протягом останніх 30 років залишається однією з найбільш обговорюваних тем. Сутність проблеми полягає у значній (іноді навіть надмірній) присутності російської, угорської та інших мов у деяких регіонах України. Формування такого мовного середовища має об'єктивні причини, але нині, в умовах експансії з боку Росії в Криму та на Донбасі, проблема переважання російської мови у багатьох галузях суспільного життя України набула особливої **актуальності**. Саме мова, яка символізує єдність і цілісність держави, може стати необхідним інтегруючим чинником в умовах загострення політичних конфліктів.

Дослідженню різних аспектів мовного питання в сучасній Україні присвячені праці як вітчизняних, так і закордонних вчених та практиків, що належать до різних наукових галузей: політології, історії, філології тощо. Так, О. Москалюк зосередив увагу на обґрунтуванні неможливості існування двох державних мов [4]. Д. Красносілецький проаналізував стан мовного питання сучасної України та запропонував підходи до його вирішення [3]. Праці Л. Казанцевої та Л. Ковач присвячені дослідженню окремих аспектів державної мовної політики в Україні [1; 2]. Але з огляду на новітні українські політичні реалії є потреба в подальшому дослідженні соціально-політичних аспектів мовного питання в Україні.

Мета роботи полягає у визначенні характерних особливостей українського мовного питання на сучасному етапі, а також його впливу на суспільно-політичні процеси в державі.

Доволі складна мовна ситуація в сучасній Україні має глибоке історичне коріння: з одного боку, слід враховувати особливості заселення окремих українських територій, а з іншого – політику російської влади, спрямовану проти української мови, державності та взагалі проти української ідентичності. Потужна мовно-культурна експансія з боку Росії (з середини XVII ст. й до сьогодні) має наслідком зменшення вживання української мови як у побутово-сімейному спілкуванні, так і у виробничо-управлінській сфері.

Протягом першого періоду становлення Української держави, починаючи з прийняття Верховною Радою УРСР в жовтні 1989 р. Закону «Про мови в Українській РСР», що визначав українську мову як державну, в Україні не було зафіксовано значних мовних конфліктів. Однак після політичного розколу 2004 р. російські політтехнологи В. Януковича почали роздмухувати мовне питання, за чим маскувалася поява карти поділеної України [3, с. 108]. У 2014 р. з ініціативи Президента РФ В. Путіна почала поширюватися кампанія із «захисту» росіян та російськомовного населення України від утисків з боку української влади. І сьогодні, навесні 2021 р., Росія активно використовує цей меседж, створюючи загрозу суверенітету Української держави.

Одним із наслідків багаторічної інформаційної війни з боку Росії є збереження складного становища української мови. Так, згідно з результатами моніторингу, який провели активісти Громадського руху «Відсіч» у рамках кампанії «Бойкот російського кіно» у 2016 р., лише п'ята частина телепередач на українському телебаченні були україномовними. Якщо в червні 2015 р. частка української мови на телебаченні становила близько 28%, то на початку 2016 р. вона зменшилася до 23%, тобто за півроку – на 5% [6, с. 158]. За підсумками моніторингу кафе і ресторанів, проведеному у 26 містах (усі обласні центри, крім окупованих, а також Кривий Ріг, Маріуполь, Краматорськ та Сєверодонецьк) лише 40% закладів харчування мали в 2016 р. українську вівіску, лише в 60% було надруковане меню українською, і тільки в 49% закладів персонал обслуговував клієнтів українською мовою. При цьому ситуація дуже різнилась залежно від регіону. Нарешті, мова українського сегмента Інтернету була переважно російською [7].

З метою сприяння поширенню використання української мови Верховна Рада в 2019 р. ухвалила Закон «Про забезпечен-

ня функціонування української мови як державної». А вже з січня 2021 р. набула чинності ст. 30 цього закону, яка передбачає остаточний перехід сфери обслуговування на українську мову. Однак, ухвалення Мовного закону викликає невдоволення певної частки населення, особливо на південному сході, де зберігається надмірна присутність російської мови в різних сферах суспільного життя. Так, згідно з підсумками опитування 2020 р., частка української мови у прайм-таймі шести провідних телеканалів, яка почала знижуватися ще у 2019 році, впала до 41%, натомість суто російськомовні програми становлять 46%. Відповідно до результатів моніторингу кафе і ресторанів, 43% закладів харчування мають українську вивіску. Частина закладів, де наявне меню українською мовою, стрімко зросла до 88%. Але російська мова продовжує цілковито домінувати в українському інтернет-просторі. Так, у Києві частка використання української мови в соціальних мережах становить лише 16% [5]. Тому факт надмірної присутності російської мови є основним у процесі аналізу чинників, що можуть становити загрозу політичного розколу України.

Іншою особливістю українського мовного питання є наявність прихильників запровадження другої державної мови в країні. Однак, як слушно зазначає О. Москалюк, наявність другої державної мови загрожує національній безпеці і територіальній цілісності держави [4]. Мовну ситуацію в Україні часто порівнюють із благополучною багатомовною Швейцарією. Але зважаючи на події в Криму та на Сході, проведення подібної аналогії не є доцільним. Тому, коли національна мова ще остаточно не впроваджена, навіть спроба введення другої державної може становити загрозу для єдності нації. Про можливість існування в Україні двох державних мов не варто згадувати й з інших причин:

1) росіяни в жодному з регіонів України (окрім Автономної Республіки Крим) не становлять більшості населення;

2) крім росіян, громадянами України є представники й інших етнічних груп, які, особливо в західних регіонах, становлять значний відсоток (угорці, румуни, білоруси, поляки та ін.); їхні інтереси теж мають бути взяті до уваги;

3) «російськомовність» в Україні не тотожна російській етнічній ідентичності, а є наслідком політики денационалізації та русифікації попередніх режимів [2, с. 98].

Ще однією особливістю мовного середовища України, на думку Л. Казанцевої, є поширення практично на всій території змішаних українсько-російських мовленнєвих утворень, що виникають унаслідок хаотичного змішування елементів української та російської мовних систем [1, с. 293]. Це явище, яке до лінгвістики увійшло під назвою «суржик», негативно впливає на суспільно-політичну ситуацію, адже існування такої мовної суміші призводить до того, що мешканці країни спілкуються неграмотно та навчають цього своїх дітей. Як наслідок, це зменшує можливість для подальших поколінь навчитися спілкуванню принаймні наближеною до літературної українською мовою. Крім того, неусвідомлення необхідності вміння володіти державною мовою становить загрозу для цілісності України.

Таким чином, суперечлива мовна ситуація в Україні є наслідком цілого комплексу як об'єктивних, так і суб'єктивних причин. Її особливостями є домінування російської мови у ключових сферах суспільного життя країни, наявність прихильників впровадження другої державної мови, а також виникнення суміші мов – суржикю. Невирішеність мовного питання негативно впливає не тільки на консолідацію суспільства, але й на цілісність держави в цілому. Саме тому вкрай важливо популяризувати українську мову та сприяти усвідомленню населенням необхідності її використання, поширення й розвитку.

Література:

1. Казанцева Л. І. Мовна ситуація південно-східного регіону і врахування її впливу на процес навчання дошкільників української мови. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2013. № 37. С. 289–296. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2013_37_66 (дата звернення: 12.04.2021).

2. Ковач Л. Л. Мовна політика України: проблеми, реалізація, перспективи. *Збірник наукових праць «Політологічні студії»*. 2010. № 1. С. 92–101. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38781/10-Kovach.pdf?sequence=1> (дата звернення: 12.04.2021).

3. Красносілецький Д. П. Розв'язання мовного питання сучасної України за умови «російського чинника». *Грані*. 2014. № 9 (113). С. 107–112. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/268617866.pdf> (дата звернення: 12.04.2021).

4. Москалюк О. Друга державна мова в Україні: міфи та реальність. *TSN*. 2014. URL: <https://tsn.ua/blogi/themes/law/druga-derzhavna-mova-v-ukrayini-mifi-ta-realnist-353878.html> (дата звернення: 12.04.2021).

5. Оприлюднені результати дослідження про становище української мови в Україні в 2020 році. *Портал мовної політики*. URL: <https://language-policy.info/2020/11/oprylyudneni-rezultaty-doslidzhennya-pro-stanovysche-ukrajinskoji-movy-v-ukrajini-v-2020-rotsi/> (дата звернення: 12.04.2021).

6. Томенко О. «Єдина країна» чи «єдина страна»: мовне питання в умовах військової агресії Росії. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2016. № 34. С. 157–164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gotvnz_2016_34_16 (дата звернення: 12.04.2021).

7. Шамайда Т. Стан української мови. Щорічний моніторинг: Російська домінує в медіа та сфері послуг, українська – в освіті й кінопрокаті. *TEXTY.ORG.UA*. 2016. URL: https://texty.org.ua/articles/72173/Stan_ukrajinskoji_movy_Shorichnyj_monitoryng_Rosijska_dominuje-72173/ (дата звернення: 12.04.2021).

Щурко О. М.,

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних наук
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
м. Львів, Україна

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ОБРАЗУ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Для України, яка історично розвивалась між європейською та євразійською цивілізаціями, перебувала у складі різних імперських систем, і як наслідок має регіональні відмінності культурно-мовного та ментального характеру в умовах глобалізації надзвичайно актуальним є питання подолання минулої «пострадянської» (бездержавної) ідентичності та формування нових ціннісних орієнтирів, що сприятимуть консолідації та